

YABANCI DİL ÖĞRETİMİNİN EĞİTBİLİMSEL VE DİLBİLİMSEL TEMELLERİ

Yrd. Doç. Dr. Yusuf ŞAHİN
Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Yabancı Diller Eğitimi Bölümü
yusufsahin@erciyes.edu.tr

Özet

Bu çalışmada yabancı dil öğrenimi ve öğretiminin dilbilim ve eğitbilimle ilişkisi alanyazına dayalı olarak ele alınmıştır. Amaç salt yabancı dil bilmenin başarılı bir dil öğretiminde yeterli olamayacağının vurgulanmasıdır. Yabancı dil öğretiminde planlama, uygulama ve değerlendirme süreci eğitbilimin, dilin tanımlanması, edinimi, öğrenimi ve kullanımı dilbilimin çalışma alanı içerisindedir. Yabancı dil öğrenimini kişisel tercihler, yabancı dil öğretimini ise toplumsal kararlar belirler.

Anahtar Sözcükler: Yabancı Dil, Yabancı Dil Öğretimi, Eğitbilim, Dilbilim.

THE EDUCATIONAL AND LINGUISTIC BASIS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Abstract

The paper deals with the relationship of language learning and teaching with education and linguistics based on present literature. The aim of this paper is to emphasize that only knowing a language is not enough for effective language teaching. The process of planning, implementation, and evaluation are part of education. The defining, accuiring, learning and using the language are some concern of linguistics. Individual preferences determine language learning and social decisions determine language teaching.

Key Words: Foreign Language, Foreign Language Teaching, Education, Linguistics.

Giriş

Yabancı dil öğretimi, belirli bir amaç için anadili dışında herhangi bir dili kullanmada yeterlilik kazandırma etkinliklerinin tümüdür. Yabancı dil öğretiminin yaygınlaşmasında Avrupa'nın sanayileşmesiyle ortaya çıkan ekonomik ve teknik gelişmeler etkili olmuştur. Diğer taraftan ticaretin ve ulaşım olanaklarının yaygınlaşmasıyla yabancı dil, pratik anlaşma aracı olarak önem kazanmıştır (Heyd, 1990:9).

Tarih boyunca insanların değişik amaç ve biçimlerde yabancı dil öğrendikleri bilinmektedir. Bireyin başka bir toplum içinde hayatını sürdürmek zorun-

da kalması, kendi kültürel değerlerini diğer dilleri konuşan insanlara aktarma isteği veya onların kültürel değerlerini öğrenme merakı ve bunun yanında hem bireysel hem de kurumsal olarak ticaret, siyaset, askerlik, bilim, sanat, çalışma, turizm, eğitim, kültür, haberleşme alanlarında ikili-çoklu olmak üzere türlü ilişkiler kurup yürütebilmeleri için anadillerinden başka dilleri öğrenme gereksinimi duymuşlardır.

Başlangıçta yabancı dil, zaman içerisinde de ortak iletişim dili olarak çeşitli diller ön plana çıkmıştır. Eski çağda Roma İmparatorluğu döneminde Yunanca ve Latince, ortaçağda Latince ve Arapça, yeniçağda Fransızca, günümüzde ise İngilizce en yaygın olarak öğrenilen-öğretilen yabancı dil-iletişim dili durumundadır (Demircan,1990:17).

Yabancı Dil Öğretimi, Dilbilim ve Eğitim İlişkisi

Yabancı dil öğretiminde, dili farklı yönleriyle ele alan dilbilim akımlarının ve eğitimbilimsel yaklaşımların derin etkileri olmuştur. Dilbilimin görevi, çok yönlü karmaşık ve gizemli bir varlık olan dili tüm boyutlarıyla incelemektir (Toklu, 2003:9). Diğer bir deyişle, bir dilsel topluluğa ait bireylerin zihinlerindeki ortak özelliği etraflı bir biçimde tanıtmaya çalışmaktır (Kıran, 2002:39). Eğitim, en genel anlamıyla, insanları belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir (Erden, 1998:12). Dilbilimsel çalışmalar ve eğitimbilimsel akımlar, yabancı dil öğretiminde, yöntem belirleme, araç-gereç seçimi ve değerlendirme biçiminin temellerini oluşturmuştur. Örneğin, dilbilgisi-çeviri yönteminin temelinde, “Daimicilik, Esasicilik” eğitim akımları ve davranışçı öğretim kuramlarının yattığı söylenebilir (Budak, 2000:2). Daimiciliğe göre eğitim, evrensel nitelikteki belli gerçeklere göre şekillendirilmelidir. Bu anlayışa göre, insanın doğası ve ahlaki ilkeler değişmez. Esasicilikte daha çok, konu alanı üzerinde durulur ve zamanın tecrübesinden geçmiş, kalıcı temel konuların ve değerlerin seçimine, kültürel öğelere önem verilir. Öğretmen otoritesine dayalı eğitim savunulur; eğitimde ve öğretimde girişim öğrenciden çok öğretmendedir (Erden, 1998:112-113). Yabancı dil öğretiminde uygulanan İşitsel-Dilsel Yöntem, davranışçı öğrenme kuramlarının yorumlarından yararlanır (Demircan, 1990:182). Yapısalcılara göre, dil öğrenimi ve dil alışkanlığı taklit, alıştırma ve pekiştirme ile kazandırılır. Bu görüş dil öğretiminde “İşitsel Dilsel Yöntem”e temel oluşturmuştur (Demirel, 2006a:39-40). Eğitimbilim eğitim programının hedef, içerik, öğretim-öğrenme süreci ve değerlendirme öğeleri arasındaki dinamik ilişkileri düzenler (Demirel,2006b:11). Eğitimbilim çalışmalarının yabancı dil öğretimine yansımaları, öğretimin planlanması, öğretim etkinliklerinin uygulanması ve değerlendirilmesinde kendini gösterir.

Öncelikli olarak sözlü iletişime duyulan gereksinim, “Toplumdilbilim” çalışmalarının dil öğretimine yansımaları sağlamıştır. Toplumdilbilimin görevi, insanın kendi dil kullanımıyla onu çevreleyen toplumsal olgular arasındaki karşılıklı etkileşimi incelemektir (Kıran, 2003:12). Toplumsal yapı içerisinde çeşitli etkenler ayrı ayrı dil kullanım biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu

etkenler arasında bireyin yaşadığı coğrafi bölge, üyesi olduğu toplumsal kesim, öğrenim düzeyi, mesleği, cinsiyeti ve yaşı sayılabilir (Toklu, 2003:137). Bunun yanında bir kimsenin sesinin temel niteliği, dilin ses örgüleri, eklememenin hızı ve göreceli düzgünlüğü, tümcelerin uzunluğu ve yapısı, sözlüğün özelliği ve genişliği, kullandığı sözcüklerin bilimsel tutarlılığı, sözcüklerin toplumsal çevrenin isteklerini karşılama çabukluğu, özellikle bir kimsenin dilinin kendileriyle konuştuğu kişilerin dil alışkanlıklarına uygunluğu, bütün bunlar kişiliğin çok sayıda, karmaşık göstergeleridir (Vardar, 1999:59) ve iletişimde göz ardı edilmemesi gereken etkenlerdir. Yabancı dil öğretiminde ister günlük dil ister alan dili olsun, öğretilen dil birimlerinin neler olacağı, nasıl bir durumda kullanılacağı, öğrenciye nasıl bir durumda sunulacağı, toplumdilbilim çalışmalarından etkilenen “Durumsal/Bağlamsal Yöntem”de kendini göstermiştir. Böyle bir yabancı dil öğretiminin ilk uygulaması Avusturalya’ya yeni gelenlere İngilizce öğretmek için yazılan “Situational English/Durumsal İngilizce (1965) ders kitabıdır (Demircan, 1990:190).

Chomsky ile başlayan “Üretimsel Dilbilim” çalışmaları dil öğretiminde “Yapısal Dilbilim”i temel alan “İşitsel Dilsel Yöntem”i, “bir dilin İşitsel-Dilsel Yöntem ve yapısal alıştırmalarla öğretilmeyeceği, öğrencinin bilmesi gereken tümcelerin ona öğretilmesi ve onun gelecekte nasıl durumlarla karşılaşacağını sezmenin olanaksız” olacağı savıyla eleştirmiştir. Bunun yerine “Bilişsel Kod Öğrenme” (Cognitive Code-Learning) yaklaşımı ortaya atılmıştır (Akt. Demircan, 1990:192-196). Bu yaklaşıma göre, öğrenciler belirli tümceler öğrenmek yerine, daha önce karşılaşmadıkları bir duruma uygun tümceler üretebilecek bir düzeneği öğrenmelidirler. Böyle bir düzeneği edinmiş olan bir kişi, o dilde sonsuz sayıda tümceyi yorumlayabilmekte ve üretebilmektedir. Bir dili konuşan kişinin dilbilgisi, sonsuz sayıda tümceyi anlayabilen ve üretebilen belli sayıda kurallar düzenine dayanır. Dilbilgisi çözümlemesi dil öğretiminin temelini oluşturur. Bu yaklaşımın iki temel özelliği:

1-Yaratıcı kullanımı kurallarla belirlenen dil, son derece değişken ve yeniliğe açıktır. O nedenle öğrenilecek olan dil değil, onun düzenidir.

2-Öğrenme anlamlı olmalıdır. Öğrenciler her zaman ne yapmaları istendiğini ve ne söylediklerini anlamalıdır. Öğrencilerin hepsi aynı biçimde öğrenmediklerinden, öğretmen hem görsel hem de işitsel araçlar kullanarak yazılı ve sözlü alıştırmalar yaptırmalıdır.

Öğrenmenin taklit ve tekrarla gerçekleşmediğini, öğrenmenin bilişsel olduğunu savunan Miller’e göre davranışlarımız, dil de dahil olmak üzere, organizmanın uygulayacağı planları gerçekleştiren bilişsel işlemlerce denetlenir. Bu durumda düşünce sözden önce oluşmaktadır. Pienfield’e göre ise, 12, 13 yaşından sonra öğrencinin taklit yoluyla kendi dilbilgisini kurma yetisi kaybolur; onun yerini nedenleme gücü alır. O yaştan sonra, çocuk bilgileri ezberlemek yerine nedenini araştırmaya yönelir (Demircan, 1990:196). Bilişsel Kod-Öğrenme Yak-

laşımı 1980’lerde ortaya çıkan iletişimsel yaklaşımların gölgesinde kalmış, beklenen etkiyi gösterememiştir.

Dilsel olgularla ruhsal olgular arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlayan “Ruhdilbilim”, sözedimlerini göz önünde bulundurarak bireydeki dilsel üretim ve algılama süreçlerini, iletilerle bunları oluşturan ve yorumlayan kişiler arasındaki ilişkileri ele alır (Kıran, 2003:13). Yabancı dil öğretiminde iletişimsel yöntem, içerik düzenlemede ve alıştırma uygulamalarında “Ruhdilbilim” çalışmalarından yararlanır. Dil, kültür ve düşünce ilişkisinin dil öğretimine yansıtılması, öğrencinin kendini huzurlu hissedebileceği öğrenim ortamının sağlanması, öğrencide öğrenme isteğinin artırılması, hata yapma korkusundan arındırılması ruhdilbilim çalışmalarının dil öğretimine yansıyan bazı örnekleri olarak gösterilebilir.

Düşünce süreçlerinin bilimsel incelemesini amaç edinen “Bilişsel Dilbilim”, insan zekasının belli bir işleyiş biçimi olduğunu ve dilin öncelikle bu işleyiş biçimiyle bağlantılı olarak betimlenmesi gerektiğini öne sürer. Bilişsel dilbilim, sözcükleme üretme ve algılama yetimizin öncelikle görsel algılama gibi başka yetilerle bağlantılı olarak ele alınması gerektiğini varsayar. Bilişsel dilbilimin yabancı dil öğretimine yansması, yapay zekanın dil öğretimine sunulmasında (otomatik metin üretimi, çeviri vs.), ders malzemelerinin hazırlanmasında ve iletişimsel durumların oluşturulmasında kendini gösterir.

Düşünce süreçlerinin çözümlenmesini, insanın dile yatkınlığının biyolojik temellerini, dil yetisinin beden, beyin ve sinir sistemiyle nasıl bir bağlantı içerisinde olduğunu araştıran “Sinirdilbilim”, dilin daha iyi kavranabilmesi konusunda araştırmacılara ve dil öğretimiyle uğraşanlara önemli katkılar sağlamıştır (Kıran, 2003:14). Sinirdilbilimin dil öğretimine sağladığı katkılara, dil hastalıklarının nedenleri ve yansmış biçimlerinden, söz yitiminin incelenmesinden ve dilin anatomik işleyiş biçimlerinden yararlanma örnek olarak gösterilebilir.

Dilbilimin ilke ve yöntemlerinden, dile ilişkin çalışmalardan yararlanarak, özellikle dil öğretimiyle ilgili pek çok gereksinimi karşılamaya, iletişimi kolaylaştırıcı yöntemler bulmaya, kimi bilim dallarının dil olgularına ilişkin sorunları açıklamaya ya da onlarla işbirliği yaparak dallar arası araştırma alanları yaratmaya dönük etkinlikler “Uygulamalı Dilbilim”in çalışma alanı içerisinde. Uygulamalı dilbilimin özellikle yabancı dil öğretimine yansması, dilbilim, öğretim yöntemleri ya da dilbilgisi kitaplarının hazırlanmasında, sözlük hazırlanmasında, veri bankası ve CD-ROM hazırlanmasında, bilgisayar destekli yabancı dil eğitiminde ve otomatik çeviride görülebilir.

Yabancı dil öğretiminin dilbilimsel ve eğitbilimsel boyutunun yanında, uluslar arası ilişkilerin yoğunluğu da, hangi dillerin yaygın biçimde yabancı dil olarak öğretilene, bu dillerin öğretiminde, içeriğin düzenlenmesinde ve ölçme değerlendirilmede uluslararası geçerliliği olan hangi ilke ve ölçütlerin kullanılacağına yön vermektedir.

Sonuç

Yabancı dil öğretimi disiplinler arası bir uygulamadır. Yabancı dil öğretiminin planlanması, uygulanması, ölçme ve değerlendirilmesi eğitilimin, dil ve dili oluşturan öğelerin tanımlanması, dilin bireysel ve toplumsal kullanımı, dil öğrenimi-edinimi dilbilimin çalışma alanında yer alır. Başarılı bir yabancı dil öğretimi için yabancı dil öğretiminin planlayıcıları ve uygulayıcıları hem eğitim hem de genel dilbilim ve alt dallarında yapılan çalışmalardan yararlanmak zorundadır.

KAYNAKÇA

- Budak, Yusuf (2000). “*Dün Bugün Bağlamında Yabancı Dil Öğretim Amaçlarına Disiplinler Arası Bir Yaklaşım*”, **Milli Eğitim**, Sayı:146, Ankara.
- Demircan, Ömer (1990). **Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri**, Ekin Eğitim-Yayıncılık, İstanbul.
- Demirel, Özcan (2006a). **Yabancı Dil Öğretimi**, Pegema Yayıncılık, Ankara..
-(2006b). **Eğitimde Planlama ve Değerlendirme**, Pegema Yayıncılık, 10. Baskı, Ankara,.
- Erden, Münire (1998). **Eğitime Giriş**, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Heyd, Gertraude (1990). **Deutschlehren**, Verlag Moritz Diesterweg, Frankfurt.
- Kıran, Ayşe (Eziler) ve Zeynel Kıran (2002). **Dilbilime Giriş**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Kıran, Zeynel (2003). “*Dilbilim Alanları*”, **Günümüz Dilbilim Çalışmaları**, Multilingual, İstanbul.
- Toklu, M. Osman (2003). **Dilbilime Giriş**, Akçağ Basım Yayım Pazarlama, Ankara.
- Vardar, Berke (1999). **Yirminci Yüzyıl Dilbilimi**, Multilingual, İstanbul.